

moja

ЗЕМЈА

број 135
декември 2020
www.nff.org.mk

ЧЛЕНСКО СПИСАНИЕ
ЗА ЗЕМЈОДЕЛСТВО И РУРАЛЕН РАЗВОЈ

**МАШИНИ ЗА ВАДЕЊЕ НА
КОРЕНЕСТ ЗЕЛЕНЧУК**

**ТЕТОВСКИ
ГРАВ**

**ПРЕСПАНСКИ
ЈАБОЛКА**

**ВАЛАНДОВСКА
ЗЕЛКА**

**СТРУМИЧКИ
ДОМАТИ**

**Складирање на
зеленчук**

**Нови
технологии во
рибарството**

**Одгледување
на питом
костен**

**Зазимување
на пчелите**

НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИ

Според Статутот на НФФ, постојат два типа на редовни и придружни членови:

- групни и
- индивидуални

- 1 групни членови – земјоделски здруженија, регионални и национални сојузи, земјоделски задруги и/или трговски друштва, земјоделски стопанства во земјоделскиот сектор и
- 2 индивидуален член – жител на РМ инволвиран во земјоделството.

Контакт:

НФФ - Главна Канцеларија

Ул. Гиго Михајловски бр. 4, 1/1

1000 Скопје

Тел/факс: 389-02-30 55 646

Мобилен: 070/937 132

Како да станам член во НФФ

СОДРЖИНА

СТОЧАРСТВО: ФАРМА НА БИКОВИ ВО БЕРОВО

АКТУЕЛНОСТИ: СЕЗОНСКИ РАБОТНИЦИ

КОЊАРСТВО: МАКЕДОНСКИ АФТОХТОН КОЊ

ВЕТЕРИНА: АМЕРИКАНСКА СВИНСКА ЧУМА

Списанието „Моја земја“ е во сопственост на Националната федерацијата на фармери. Првиот број излезе како организационски билтен во април 2003 година, а од јуни 2016 се дистрибуира како месечно членско списание за земјоделство и рурален развој.

„Моја земја“, декември 2020, бесплатен примерок

Издавач: Национална Федерација на фармерите

Адреса на седиштето и уредиштвото:
Ул. Гиго Михајловски бр. 4, 1/1
1000 Скопје

Главен и одговорен уредник
Билјана Петровска - Митревска
biljana.petrovska@nff.org.mk

Уредник: Благојче Најдовски
Тел: 070/937 132
Тел факс: 02 30 99 042
e-mail: mojazemja@gmail.com

Новинар: Искра Коровешовска,
Мирјана Чакаровска

Печати: Пропоинт
Ул. 1520 бр. 12 А 1050 Скопје
Печатен на 3 декември 2020
Тираж 800 примероци

Маркетинг и дистрибуција
Благојче Најдовски 070/937 132
pcelaveles@yahoo.com

Број на жиро сметка:
250 001003109509
Шпаркасе Банка

Фото-вест насловна
Благојче Најдовски
Фоторепортер- инсертер
Фросина Насковиќ

Стручни соработници

Проф. д-р Гого Буневски
Проф. д-р Гордана Поп Симонова
Проф. д-р Звезда Богевска
ДВМ Бранко Ангеловски
Проф. д-р Мишо Христовски
Проф. д-р Маргарита Давитковска
Инж. Агр. Ивана Видановиќ
Деспина Крстевска
Раде Каранфиловски
Кристијан Трајковски
Златко Симоновски

Дизајн:
Бригада дизајн [brigada.mk]

НАЦИОНАЛНА ФЕДЕРАЦИЈА НА ФАРМЕРИ

Почитувани читатели, сите сугестии, забелешки, прашања и критики, Ве молиме, да ги испраќате на mail: mojazemja@gmail.com. Со тоа ќе влијаате на квалитетот на содржината и ќе добиете информации за Ваше подобро и поквалитетно земјоделско производство или развој на средината. Затоа, редакцијата Ве охрабрува да ни пишувате.

Купувајте домашни земјоделски производи

Во насока да се укаже дека не смее да пропаѓа домашното производство и дека е навистина потребна поддршка за негов опстанок и во овие тешки времиња создадени од Ковид кризата, Националната федерација на фармери започна кампања „Купувајте домашни земјоделски производи“, со цел да се истакне и поттикне зголемување на потрошувачка на домашните земјоделски производи на домашниот пазар. Градинарското производство и производството на овошје и грозје, како и производството на млеко и сирење се одвива главно кај индивидуалните земјоделски производители, кои се мали стопанства и фрагментирани парцели.

Во насока на афирмативната кампања сакаме да споделиме и некои статистички показатели за да покажеме колку е важно земјоделството во државата и колку е важно да го подржуваме и зачуваме нашето домашно производство. 180 000 семејства егзистират од земјоделството, 45% од македонското население живее во рурални средини, кои зафаќаат 87% од вкупната површина на државата¹, така што оваа економско – здравствена криза негативно се одрази и на семејствата во руралните средини посебно на нивната егзистен-

ција и ќе поттикне зголемување на сиромаштијата.

За таа цел Националната федерација на фармери подгови и промо видео „Купувајте домашни земјоделски производи“, започнува со делење на флаери и постери во сите супермаркети и пазари во поголемите населени места и воедно ќе поддржи шест интервенции за обезбеденост и производство на храна за справување со последиците од ковид пандемијата и поттикнување на економско здружување на земјоделците и заедничко справување со предизвиците. Ак-

¹ Структура и типологија на земјоделските стопанства, 2016- <http://www.stat.gov.mk/PrikaziPoslednaPublikacija.aspx?id=79>

▶▶ тивностите се дел од проектот “Обезбеденост со храна и економско зајакнување на најранливите заедници во Северна Македонија”, кој е финансиран од Шведската амбасада во Република Северна Македонија и се имплементира од страна на Шведската организација за развој We Effect, заедно со Националната федерација на фармери, Мрежата за рурален развој и Националниот ромски центар

Македонското земјоделство во овој временски опфат беше тешко погодено со пазарните ограничувања, недостаток на сезонски работници, ограничување во движењето, потешкотии во организација на транспорт и логистика. Како резултат на првичната анализа “Земјоделството и корона кризата”²

Васка Мојсовска, претседателка на Националната федерација на фармери

Ковид кризата ни покажа колку навистина е значајно и важно земјоделството и руралниот развој за опстанокот на државата, од друга страна ги истакна предизвиците со кои се соочува македонското земјоделство и нашите земјоделци. Здравствената и економска криза предизвикана од Корона Вирусот направи нарушување на пазарните синџири и создаде дополнителни проблеми во дистрибуцијата, затоа треба да се дејствува на домашен план и да се купуваат домашни земјоделски производи. Видовме дека најмногу оштетени беа сточарите со продажбата на јагнето, млекото, лозарите со продажбата на грозјето и градинарите со продажбата на пролетната зелка. Во оваа насока ние треба да го штитиме нашето домашно производство и да не дозволуваме да станеме сто проценти зависни од увозната храна. Тоа ќе е страшно и за нас земјоделците, но и за сите граѓани во државата, бидејќи ќе се купува многу поскапа храна

² Орозовиќ С., Петровска-Митревска Б. 2020. Земјоделството и корона кризата, Национална федерација на фармери <https://www.nff.org.mk/2020/06/12/%d0%bd%d1%84%d1%84-%d0%bd%d0%bd%d0%bb%d0%b8%d0%b7%d0%b0-%d0%b7%d0%b5%d0%bc%d1%98%d0%be%d0%b4%d0%b5%d0%bb%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be%d1%82%d0%be-%d0%b8-%d0%ba%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b0/>

Арјанит Хоџа, министер за земјоделство, шумарство и водостопанство

фармерите да можат директно да ги пласираат своите производи до крајниот потрошувач, но притоа мора да задоволат одредени хигиенски критериуми. Со ваквата рамка, продажбата на малото индивидуално земјоделско производство е ставено во законска рамка и земјоделците можат да ги продаваат своите производи на легален начин. Купувачите пак, сега знаат дека сите кои на овој начин продаваат, ги имаат запазено условите за хигиена предвидени со правилниците, што несомнено ќе допринесе да се зголеми купувањето на домашни производи без сомнеж за нивната санитарна исправност. Тоа е она што министерството го овозможи за да ја поттикне трговската продуктивност на нашите мали производители кои продаваат на локалното население. Сметам дека ние како институција и Вие како невладин сектор, секој на свој начин и во рамките на своите надлежности, заеднички допринесуваме за нашето земјоделство, за земјоделците но и за домашните потрошувачи да има-

ат достапна свежа храна од домашно земјоделско производство.

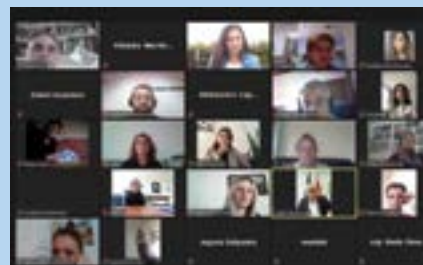
Корона кризата дефинитивно на сите ни покажа колку е значајно домашното земјоделско производство, да се произведува она што има поголема побарувачка, да се наоѓаат нови пазари, да се прилагодува производството на потребите на домашниот пазар и домашните преработувачи. Факт е дека домашното производство е најсигурно за граѓаните и за домашните преработувачи. Ова се надевам ќе придонесе за поголем развој на договорното производство, на кооперантските односи во кои земјоделците ќе знаат за кого произведуваат и по однапред договорена цена. На тој начин ќе има поголема стабилност и сигурност. Исто така се надевам дека со наша помош преку мерките на МЗШВ ќе ги мотивираме земјоделците да се здружуваат, да формираат земјоделски задруги, кооперативи и на тој начин заеднички да делуваат, да зајакнуваат.

објавена од Националната Федерација на Фармери (НФФ), поддржана од We Effect, идентификува дека синџирите за снабдување со храна се веќе нарушени, дека постои недостаток на работна сила

(посебно од сезонски карактери), како фактори кои долгорочно ќе го нарушат производството и преработката на храна. Оваа појава е особено нагласена кај интензивните земјоделските култури, при што

се забележува и дека нарушените синџири за снабдување со храна ќе резултираат со зголемено ниво на загуба на храна кое во овој и наредниот период навистина драстично ќе се одрази.

Меѓународен ден на жените од руралните средини

Организирана Zoom средба по повод 15 октомври – Меѓународниот ден на жената од руралната средина, ден кој традиционално

се прославува со свечен настан организиран од страна на Националната федерација на фармери, Мрежата за рурален развој и Шведската организа-

ција за развој We Effect. На оваа средба учествуваа околу 100 жени од руралните средини, претставници на научни, образовни, јавни институции и други организации кои соработуваат со руралното население.

„Негативните ефекти од корона пандемијата влијаат врз жените во руралните средини. Анализата на НФФ за земјоделството и Корона кризата, која е поддржана од We Effect покажа дека кај 85 % од жените во руралните средини е зголемена работата и на поле и дома. 64% од руралните жени не се активни на пазарот на трудот заради ангажирање во домаќинството и грижа за деца, а 47% од невработените рурални жени вршат неплатена работа во семејни фарми. Националната федерација на фармери бара реализација на мерката 115 за активен женски член во

►► земјоделско стопанство од Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој 2019, како и креирање на мерки и политики кои ќе бидат дел од Новата стратегија за земјоделство и рурален развој со посебен осврт на подобрување на економската и социјална положба на жените во руралните средини – истакна Васка Мојсовска, претседателка на Националната федерација на фармери.

Оваа година, Меѓународниот ден на руралната жена се одбележа со дискусија поврзана со актуелната тема за Корона кризата, но од аспект на руралната жена и проблемите и предизвиците со кои таа се соочува. Жените во руралните средини претходно веќе се соочуваа со специфични проблеми во нивниот секојдневен живот, кои дополнително со Корона кризата станаа понагласени. Дел од проблемите со кои се соочуваат овие жени во текот на актуелната ситуација, се намален пристап до квалитетни здравствени услуги, зголемена видливост на неплатената работа, интензивирање на родово базираното насилство, дезинформираност и недостаток на пристап до критични технологии за подобрување на нивната работа и личен живот. Некои од овие проблеми беа детектирани преку Анализата за руралните жени и Корона кризата изработена од страна на Националната федерација на фармери, која беше презентирана на настанот.

На Zoom средбата свои обраќања имаа и Јагода Шахпаска, министерка за труд и социјална политика; Трајан Димковски, заменик министер за земјоделство, шумарство и водостопанство; Кристин Форсгрин Бенгтсон, амбасадорка на Кралството Шведска во Република Северна Македонија; Анели Леина, регионална директорка на Шведската организација за развој We Effect и Петар Ѓоргиевски, претседател на Мрежата за рурален развој.

„Жената од руралната средина е невидлива работна сила и страда од различни видови на дискриминација. Нивниот труд не е платен, имаат ограничен пристап до извори на финансирање и не се вклучени во процесот на одлучување. Во услови на оваа криза, уште повеќе е зголемен ризикот за жената од руралната средина. Ние сакаме да ви-

диме напредок на ова поле. Сите земји членки кои ја имаат прифатено ООН Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација кон жената, како што е и Република Северна Македонија, треба да се придржуваат на оваа конвенција со цел и жената од руралната средина да ја добие позицијата која ја заслужува“ – изјави Кристин Форсгрин Бенгтсон, амбасадорка на Кралството Шведска во Република Северна Македонија.

„Руралните жени кои традиционално го прехрануваат семејството и се грижат за неговата благосостојба играат клучна улога во обезбеденоста на домаќинствата со храна. Тие исто така се основа и на руралната економија работејќи како земјоделци, сезонски работници, но и рурални претприемачи. Проектите поддржани од We Effect во Северна Македонија покажуваат дека инвестирањето во руралните жени може да генерира значително подобрување на продуктивноста, обезбеденоста со храна и одржлив рурален развој. Руралните заедници имаат огромна социјална и економска корист кога жените поседуваат земја, имаат пристап до образование, обуки, финансиски услуги и силни организации. Затоа, затворањето на родовиот јаз во земјоделството не е само женско прашање, тоа е прашање и на семејството, на заедницата и на целото општество.“ – изјави Анели Леина, регионална директорка на Шведската организација за развој We Effect.

Јагода Шахпаска, министерка за труд и социјална политика истакна дека Законот за заштита и спречување од дискриминација е во процедура на донесување и го посочи податокот дека од 300 склучени договори за закуп на земјоделско земјиште, само 76 договори се склучени од жени земјоделки. „Потребно е да се надминат традиционалните стереотипи, да се отворат градинки и старски домови во руралните средини со цел да им се помогне на жените од руралните средини да можат да се вклучат на пазарот на труд“, вели Шахпаска.

Потребно е активно залагање од страна на сите чинители за воведување соодветни мерки за ублажување на товарот за грижа и за подобро негово прерас-

пределување меѓу жените и мажите, за достапност до услуги на жените во руралните средини и за поддршка на продуктивната и неплатена домашна работа. Жените имаат клучна улога во обезбедувањето одржливост на руралните домаќинства и заедници, како и подобрувањето на целокупната благосостојба, но дека таквата улога се уште не е доволно препознаена можеше да се види од презентираниот мини документарен филм на НФФ „Невидливите потпори на селата“. Од друга страна, со цел жените да бидат инспирирани и поттикнати да работат на зајакнување на своите претприемнички способности, на настанот беше споделено видео со позитивни примери на жени претприемачи во рурални средини во земјава, кое го изработи Мрежата за рурален развој.

„Треба да влијаеме поттикнувачки врз руралните жени, преку презентирање на добри практики и успешни приказни за жени претприемачи во руралните средини, кои би биле инспирација за останатите жени и доказ дека тие се моќни да се ослободат од традиционалните стеги, способни да ги менуваат навиките и да ги рушат стереотипите. Јакнењето на руралната жена е важно и од перспектива на глобалниот просперитет, за постигнување на милениумските развојни цели и обезбедување безбедно и стабилно општество. Затоа ние како организации ги ставаме жените од руралните средини во срцето на нашите развојни програми“ – истакна Петар Ѓоргиевски, претседател на Мрежата за рурален развој на СМ.

Трајан Димковски, заменик министер за земјоделство, шумарство и водостопанство потенцира дека во единствениот регистар за земјоделски стопанства од вкупно регистрирани 171 000 земјоделци, запишани се 37 186 жени, односно 21.7% од вкупниот број.

Годинешната средба по повод 15ти октомври, поттикнува плодна дискусија меѓу учесниците, многу споделени искуства и информации и беше заокружена со богати заклучоци и насоки за идната работа во подобрување на состојбата на жените во руралните средини, како и зголемување на родовата еднаквост. ●

Преку проектот „From DisAbility to FoodAbility“, доделени 28 пластеници

Во рамки на проектот „From DisAbility to FoodAbility“ имплементиран од Националната федерација на фармери, поддржан од Шведската организација за развој We Effect и Radiohjälpen, 28 семејства добија современи пластеници, со систем за наводнување “капка по капка” и беа обезбедени со земјоделски репроматеријали, како што се препарати за заштита и прихрана на растенијата, табли за расад и останато што им е потребно за градинарско производство. Во пластениците лицата со попреченост заедно со останатите членови на нивното семејство, ќе можат да произведуваат храна преку целата година, со што ќе обезбедат доволно храна за семејните потреби и можност за дополнителни приходи преку продажба на вишокот производи, што крајно ќе придонесе за подобрување на егзистенцијата на лицата со попреченост и нивните семејства од руралните средини и нивно социјално и економско зајакнување. 51% од луѓето вклучени во проектот кои се поддржани со пластеници живеат под прагот на сиромаштија, додека 40% од корисниците се жени. Националната федерација на фармери, активноста на поставување на пластениците-градините на храна, кај 28 корисници ја реализираше во периодот од 10 Август до 20 Октомври 2020.

Во ноември беше направено официјално доделување на корисниците за користење на пластениците и беа потпишани Договори за користење и означување на пластеникот со информативна лепенка за видливост на проектот. Примопредавањето на пластениците беше реализирано од страна на Мемет Синани и Иван Вангелов, членови на Управен одбор на НФФ, Стеван Орозовиќ, извршен директор на НФФ и Виданка Мартиновска, проект координатор во НФФ.

Претставникот на We Effect, Васко Хаџевски потенцираше дека на овој проект се многу горди. Ова е пример како треба да се работи и како и во услови на криза може да се создадат вакви успешни приказни. Филозофскиот Факултет преку катедрата за специјална едукација и рехабилитација се вклучени во проектот и проф. д-р Наташа Станојковска Трајковска истакна дека ова е посебен проект и за нив и прва интервенција кај лица со попреченост во руралните средини. Од ова искуство може многу да се научи и да се пренесе. Иван Вангелов, член на УО на НФФ истакна дека со овој проект ја враќаме надежта за подобар живот кај овие лица и да се интегрираат во руралните средини во делот на земјоделското производство и обезбедувањето со храна.

Пластеници се поставени кај 28 семејства во селата Љуботен, Општина Бутел, Виниче, Општина Гази Баба, Зелениково, Општина Зелениково, Ржаничино, Општина Петровец, Јанчиште, село Подбреѓе и село Беловиште, Општина Јегуновце, Балин дол, Општина Гостивар, Долни Манастирец и село Сланско, Општина Македонски Брод, Пласница, Општина Пласница, Владеви, Општина Василево, Секирник, Општина Босилово, Три Води, Струмица, Зрновци, Општина Зрновци, Спанчево и село Соколарци, Општина Чешиново-Облешево, Чалосево, Општина Велес, Општина Чашка, Дорфулија, Општина Лозово и Кнежје, Општина Свети Николе.

Од теренските посети за примопредавање, лицата со попреченост и нивните семејства изразија задоволство и благодарност за добиената поддршка. Корисниците веќе активно ги користат пластениците согласно целта за која се наменети односно веќе се забележаа сезонски насади на марула, кромид, лук, спанаќ, претежно за свои потреби.

ЗА НФФ ОВА Е УШТЕ ЕДЕН УСПЕХ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА УСЛОВИТЕ ЗА ЖИВОТ ВО РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ.

Мерки на Заедничката земјоделска политика на ЕУ (ЗЗП)

Краток преглед 2

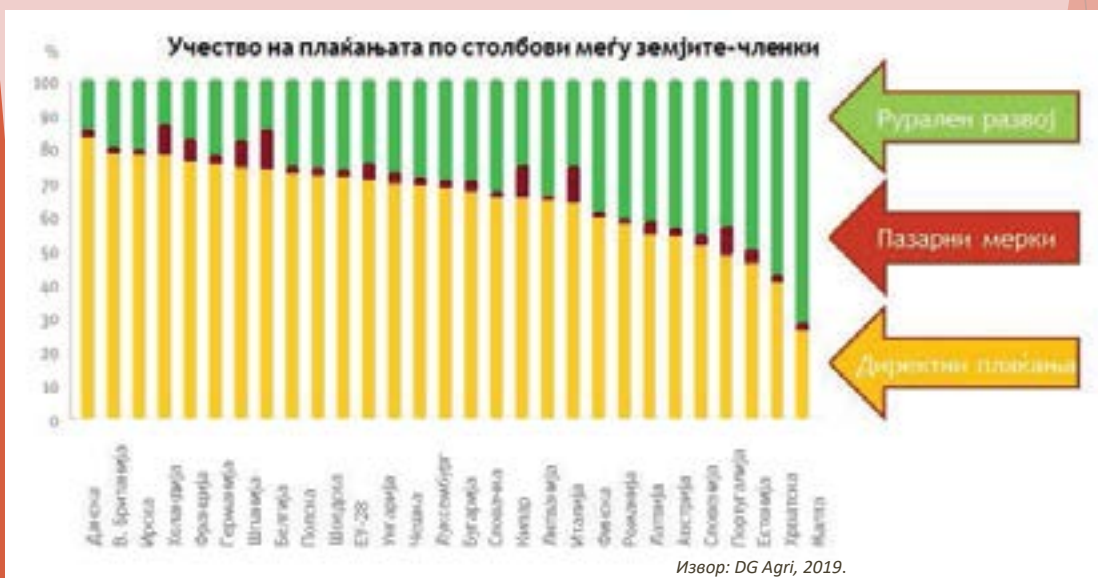
Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) на Европската Унија спроведува систем на субвенции и други програми за поддршка на земјоделскиот сектор и руралниот развој. ЗЗП е насочена кон заштита на одржливото производство на храна, одржливо управување со природните ресурси и поддршка на руралната виталност. Скоро 60 милијарди евра или 37% од буџетот на ЕУ се троши на ЗЗП.

ЗЗП се состои од два столба; **ПРВИОТ СТОЛБ** ги вклучува директните плаќања (т.е. годишните исплати на земјоделците за да им се помогне во стабилизирањето на приходите на фармата, во услови на непостојани пазарни цени и временски услови) и **пазарните мерки** (за справување со специфични состојби при нарушување на пазарот и за поддршка на трговската размена). **ВТОРИОТ СТОЛБ** се однесува на политиката за рурален развој.

Извор: European Commission, 2019.

Сумите потрошени за директни плаќања, пазарни мерки и рурален развој варираат меѓу земјите-членки. На пример, Данска има најголемо учество во директните плаќања (83,6% наспроти просекот на ЕУ-28 од 70,6%), додека Малта покажува најголем удел на плаќањата за рурален развој (71,5% наспроти просекот на ЕУ-28 од 24,3%).

Извор: DG Agri, 2019.

Национална Федерација на Фармери
НФФ - Заедно до Успех

WE
EFFECT

Директни плаќања

Во 2003 година, директните плаќања врзани со обемот на производство (производно врзани плаќања или *coupled direct payments*) беше заменет со нов систем заснован на одвојување на земјоделската помош од производството и обезбедување на општа поддршка за приходот (т.н производно неврзани плаќања или *decoupled direct payments*). И овој систем во периодот 2014-2020 беше заменет со систем на повеќенаменски плаќања со седум компоненти, кадешто секоја компонента е поврзана со специфични цели (т.н целни плаќања или *targeted payments*); некои од нив задолжителни, а некои оставени на избор на секоја земја членка.

ЗАДОЛЖИТЕЛНИ КОМПОНЕНТИ	ИЗБОРНИ КОМПОНЕНТИ
Шема на основни плаќања по хектар, чие ниво се усогласува со националните или регионалните економски или административни критериуми. • Средствата, по одбивањето на сите износи наменети за зелената компонента, плаќањата за млади земјоделци и изборните компоненти, се користат за финансирање на „основните плаќања“.	Дополнителна поддршка за приход во области со природни ограничувања. • до 15%
Зелена компонента, како дополнителни плаќања за да се надоместат трошоците за примена на практики за одржување на животната средина и справување со климатските промени (тука влегуваат мерките за диверзификација на културите, одржување на трајни пасишта и зони со еколошки фокус). • задолжително учество до 30% во националните фондови.	Прераспределба на плаќањата, дополнителна поддршка за првите 30 хектари обработливо земјиште, или одредување максимални плаќања по хектар. • до 30%
Шема за млади земјоделци, дополнителна поддршка за поттикнување на генерацииската смена (нови земјоделци под 40-годишна возраст). За оваа намена, може да се одвојат до 2% од средствата. • до 2%	Производно-врзани плаќања -земјите-членки може да поддржат сектори кои се чувствителни, т.е. плаќања поврзани со специфични производи. • 15 %
Сите плаќања се зависни од исполнувањее на вкрстената сообразност.	
ИЛИ	
Поедноставена шема за мали фарми (изборна мерка за земјите членки) - Плаќања до 1250 евра; учесниците подлежат на помалку строги барања за вкрстена сообразност и не мора да ги исполнуваат зелените барањата.	

Пазарните мерки се детално опфатени во Краткиот преглед 3.

Рурален развој

Политиката за рурален развој на ЕУ беше воведена како втор столб на ЗЗП со реформата „Агенда 2000“. Кофинансирана е од Европскиот земјоделски фонд за рурален развој и регионалните или националните фондови.

Целта на оваа политика е промовирање на одржлив рурален развој, преку три главни приоритети:

- ▶ Поттикнување на конкурентност во земјоделството;
- ▶ Обезбедување одржливо управување со природните ресурси и климатските активности;
- ▶ Постигнување рамномерен територијален развој на руралните економии и заедници, вклучително и создавање и одржување на вработување на руралното население.

Овие главни цели се преточуваат во следниве **шест** приоритети на ЕУ врзани со политиката за рурален развој:

Приоритети на ЕУ

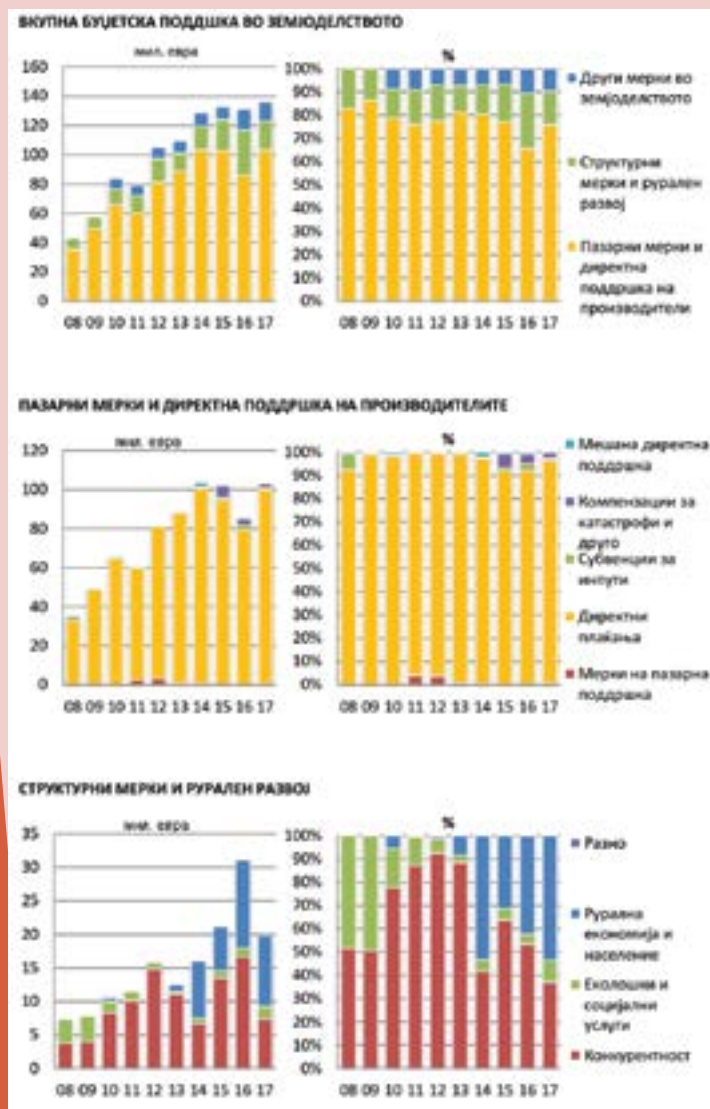
- 1) Поттикнување на **трансфер на знаење и иновации** во земјоделството, шумарството и руралните области (пр. доживотно учење, соработка и врски помеѓу чинителите).
- 2) Зајакнување на **конкурентноста** на сите видови земјоделски активности и подобрување на одржливоста на фармите (пр. реструктурирање и модернизација, вешти фармери).
- 3) Промовирање на **организацијата на синџирот на храна** и управување со ризици во земјоделството (пр. интегрирање на примарните производители, превенција и справување со ризик).
- 4) **Враќање**, зачувување и зајакнување на **екосистемите** зависни од земјоделството и шумарството (биодиверзитет, менаџмент на почви и води).
- 5) Промовирање на **ефикасно користење на ресурсите** (вода, енергија, обновливи извори на енергија) и поддршка на промената кон економија со ниско ниво на јаглеродни гасови и отпорност кон климатските промени во земјоделско-прехранбениот сектор и шумарството;.
- 6) Промовирање на **социјална вклученост и рурален развој**, намалување на сиромаштијата и економски развој во руралните области (диверзификација, создавање на работни места, локален развој, употреба на дигитална технологија).

Политиката за рурален развој се спроведува преку програми за рурален развој дизајнирани од земјите-членки (или региони на земјите-членки). Овие повеќегодишни програми применуваат стратегии прилагодени на локалните услови, кои одговараат на специфичните потреби на земјите-членки (или региони) и се однесуваат на **најмалку четири** од шесте горенаведени приоритети. Програмите се засноваат на комбинација на мерки избрани од „**каталогот**“ на европски мерки, детално пропишани во Регулативата за рурален развој (Regulation (EU) 1305/2013).

Нашата политика низ призмата на ЗЗП

Во нашата земја, политиката исто така се темели на двата столба: (1) пазарни мерки и директна поддршка и (2) структурни мерки и рурален развој. Гледано во периодот 2008-2017 година, се забележува значителен раст во вкупните исплатени буџетски средства - од 43 милиони евра во 2008 година до 136 милиони евра во 2017 година. Во структурата на исплатените средства доминира првиот столб (жолти столпчиња во слика 1).

Од **првиот столб**, речиси сите исплати се како **директни плаќања** (жолти столпчиња во слика 2). Буџетот на исплатените средства за директни плаќања пораснале од 33 милиони евра до 99 милиони евра. Дополнително, за пазарни мерки се одвојуваат 3 до 4 милиони евра на годишно ниво.

Во **вториот столб**, структурните мерки и мерките за **рурален развој** бележат мало зголемување во исплатениот износ - од 7 милиони евра во 2008 година, на 30 милиони евра во 2016 година и 20 милиони евра во 2017 година. Меѓу овие мерки најголема застапеност во целиот период има мерката за зголемување на **конкурентноста** со модернизација и реструктурирање на постоечките капацитети (црвени столпчиња во слика 3), додека средствата за **подобрување на руралната економија** бележат зголемување во периодот после 2014 година (сини столпчиња во слика 3).

Документот е изработен од Ристе Еленов во соработка со Александра Мартиновска Стојческа, Ана Котевска и Драги Димитриевски (ФЗНХ-УКИМ), во рамки на проектот „Институционална поддршка на НФФ“ имплементиран од Националната федерација на фармери. Документот е целосно финансиран од Шведската агенција за меѓународна развојна соработка (СИДА) и Шведската организација за развој We Effect. СИДА и WE Effect не се одговорни за презентираниот мислење во публикацијата. Авторите се одговорни за содржината.

ОД СЕНКА ВО ВИДЛИВ СЕЗОНСКИ РАБОТНИК ВО ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО

Пишуваат: Кристијан Трајковски | Златко Симоновски

Приходите и благосостојбата на значаен дел од населението во РС Македонија зависат од работа во земјоделството. Оваа значајна стопанска гранка на посреден и непосреден начин учествува во бруто-домашниот производ. Имено, земјоделството учествува со 7,2% во вкупниот БДП и вработува речиси 14% од вкупниот број вработени лица во државата.

Најголем дел од лицата кои работат во земјоделството се сезонски работници, но само мал дел од нив се пријавени за својата работа. Во последните години земјоделството станува неконкурентна дејност. Работните ангажмани се непостојани и кратки, а работниците претпочитаат да работат сигурна работа во индустриските зони дури и за помал финансиски надоместок, а дел од нив одлучуваат да заминат во земјите од Европската Унија. Недостигот од сезонска работна сила ги принудува работодавачите да ги ангажираат сите работници кои се подготвени да работат, а тоа подразбира и категории работници кои формално не може да бидат пријавени, но во суштина вршат сезонска работа. Тоа се одразува и врз цената на берба достигнува ниво на дневница која се исплаќа во Грција и Италија.

Во рамки на спроведеното истражување беше утврдено времетраењето на сезонската работа според потребите на работодавачите за производство на различни земјоделски култури, начинот на кој се поврзуваат работниците и работодавачите на сезонскиот пазар на труд и скицирање на профилот на „сезонскиот работник“. Ова ни овозможува да развиеме соодветен модел кој ќе одговара на потребите на засегнатите чинители. Наодите покажаа дека неформалниот сезонски труд во земјоделството главно е врзан со малите работодавачи, додека компаниите имаат соодветни служби кои ја вршат постап-

ката за пријавување сезонскиот работник и имаат капацитет да ги спроведат сите постапки кои се утврдени во правната рамка. За малите работодавачи потребно е прилагодување на системот бидејќи работниците ги ангажираат за кратки и повремени работни ангажмани, кои често се во времетраење од неколку работни дена или се повторуваат неколку пати во текот на сезоната. За нив постапката за пријавување е обемна и одзема многу време, а од друга страна за користење на електронскиот систем на е-Работа управуван од Агенцијата за вработување потребен е дигитален сертификат. Дигиталниот сертификат е скап за поголемиот број земјоделци, но проблем претставува и тоа што системот е достапен само за правни лица и оневозможува да го користат индивидуални земјоделци.

Се поставува прашањето како да се надмине проблемот со високиот степен на неформален труд во земјоделството? Во земјите од Европската Унија веќе се применуваат различни модели за ангажирање работници за кратки работни ангажмани, вклучително и оние кои се од сезонски карактер. Овие модели немаат за цел да ги заменат стандардните облици на вработување, туку позитивно да се одразат врз намалување на неформалното ангажирање работници, како и врз животниот стандард на определени категории лица кои на овој начин се стекнуваат со можност во рамки на формалната економија да остварат дополнителен приход со кој ќе ги задоволат своите потреби за живот.

Заради спецификите на состојбите во РС Македонија, се препорачува воведување електронски модел за поедноставно работно ангажирање на сезонските работници, а по примерот на Република Србија. Во суштина, станува збор за поедноставување на постапката која може да се води преку компјутер или паметен телефон. Од работодавачот ќе биде побарано да ги внесе основните

податоци на работникот (ЕМБГ), висината на дневницата, работната смена, бројот на работни денови, а со тоа за многу краток временски период да остварат формален работен ангажман. Тие не се обврзани да потпишат взаеман договор, а самиот систем ќе генерира потврда за завршената работа врз основа на претходно внесените податоци од страна на работодавачот. Дополнително, примената на системот ќе придонесе кон развој на регистар за сезонски работници, преку кој работодавачите би пристапиле до работна сила кога им е потребна. Целта е да се овозможи поволен начин за управување со потребите за човечки ресурси кои ги имаат работодавачите во услови на нестабилен пазар на труд, но и да се заштитат работници, односно да се стекнат со право на здравствено осигурување при повреда на работното место, како и да се зголеми можноста за нивно вработување преку евидентирање во регистар за сезонски работници.

Презентираните заклучоци и препораки претставуваат куси извадоци од трудот насловен „Од сенка во видлив сезонски работник во земјоделството: причини, предизвици и модели за формализација на сезонскиот труд во земјоделскиот сектор“, изготвен во рамките на проектот „Зголемување на можностите за вработување на сезонските работници од регионот на Југоисточна Европа“. Проектот го спроведува Германското друштво за меѓународна соработка (ГИЗ) во име на Сојузното министерство за економски развој и соработка, преку Отворениот регионален фонд за Југоисточна Европа и Националната алијанса за локален економски развој (НАЛЕД) од Република Србија. Центарот за истражување и креирање политики – Скопје (ЦИКП) истапува како локален партнер, а дел од истражувачките активности беа спроведени во соработка со Националната федерација на фармерите.

СКЛАДИРАЊЕ

НА МОРКОВИ И МАГДОНОС

Пишува: Проф. Д-р Гордана Поп Симонова

Препораките за најдобрите услови при складирање на свеж зеленчук се менуваат од време на време во согласност со појавата на нови сорти во производството како и со новите методи на манипулација и транспортни средства за превоз на свежиот зеленчук. Во секој случај, одредени барања во поглед на кондицијата и зрелоста на производот што се складира се стандардни. Производите треба да се во одлична состојба и да се со задоволувачки квалитет за класата и типот зеленчук; да немаат никакви оштетувања, присуство на гнилеж, промена на бојата и слични негативни појави. Зеленчукот што се бере за планирано подолготрајно складирање треба да биде во оптималната зрелост, поради фактот што времето на сочувување на производот во ладилниците и складиштата значително се намалува ако производот е собран прерано или предоцна (незрели или презреани производи). Повеќето зеленчуци треба да се оладат пред внесувањето во ладилниците и да се складираат во соодветни услови, веднаш по бербата.

СКЛАДИРАЊЕ МОРКОВИ

Добро оформените корени на есенскиот морков се и природно адаптирани на складирање во текот на есенскиот и зимскиот а не ретко и пролетниот период. Внимателното манипулирање за време и по бербата, при што се внимава да не се предизвикаат физички/механички оштетувања на корените, овозможува успешно и долго складирање на морковот.

Есенскиот морков на кој е отстранета лисната розета може да се складира во период од 7 до 9 месеци на температура од 0°C и релативна влажност на воздухот помеѓу 98 и 100%. Сепак, и покрај овие оптимални услови, 10 до 12% од складираниот морков може да манифестира знаци на гниење по поминати 7 месеци во складишниот простор. Најчесто во складиштата се обезбедува

температура од 0°C и релативна влажност на воздухот од околу 95%, услови при кои што морковот се сочувува максимум до 6 месеци. Најдобри резултати се постигнуваат кога производот се разладува на температура од 5°C веднаш по бербата. Морковите кај кои оваа мерка не се применува подлежат на порано гниење.

Морковот за кусо време може да ја загуби водата и да манифестира венеење и затоа неопходно е релативната влажност на воздухот во складиштата и ладилниците да се одржува на максимално ниво. Доколку во моментот на берба почвата била каллива тогаш е препорачливо корените да се измијат и да се исчистат, и така подготвени се постават во дрвени сандачи, при што се внимава да се остави доволно слободен простор за непречена вентилација. На пониски температури на складиштење доволно е да се обезбеди воздушен проток од 7 до 10 см/секунда.

Корените морков наменети за преработка можат да се пре-третираат и со раствор од 0.1% натриум о-фенилфенат за поефикасна редукција на бактериите на гниење. Растворот, по нанесувањето, не се исплакува од корените. Времето на сочувување на младите корени морков (собрани во врзопи заедно со лисната розета) е многу кратко- максимум до две недели. Се препорачува тие да се складираат на мраз за сочувување на свежиот изглед.

Горчливиот вкус што може да се појави во текот на подолгото складирање е ре-

зултат на абнормалниот метаболизам предизвикан со присуството на етиленот. Овој гас се издвојува од јаболките, крушите и другото овошје и зеленчук а особено при гниење на истите. Горчливоста на морковот може да се спречи со складирање во одделни простории, односно никогаш со производи што во текот на складирањето издвојуваат етилен. Исто така, појавата на нагорчување може да се спречи и со одржување на ниска температура во ладилникот при што издвојувањето на етилен е минимално. При ова треба да се внимава да не се дојде до точката на мрзнење, која кај морковот е на -1.2°C. Посилните оштетувања од мраз кај морковот предиз-

викуваат надолжни пукнатини, кои по одмрзнувањето потемнуваат и се подлежат на гниење.

Примената на контролирана атмосфера за продолжување на рокот на складирање не покажува добри резултати кај морковите. Напротив, зголемената концентрација на CO₂ на 5% до 10% само ја забрзува појавата на гниење кај складираниот морков.

Најчестите заболувања кај складираниот морков се сивото гниење, воденото меко гниење, потоа Ризоктонија, фузариозното гниење, бактериското меко гниење, црното гниење и киселото гниење. Загубите како последица на расипување можат да се намалат доколку се применат следните мерки: примена на нови дезинфицирани контејнери, внимателна манипулација за спречување на механичкото оштетување на корените, ладење пред складирање и одржување на 0°C во текот на складирањето без промени во температурата.

МАГДОНОС

Магдоносот може да се сочува 2 до 2.5 месеци на температура од 0°C и висока релативна влажност на воздухот. Се пакува во перфорирани полиетиленски кесички, а добри резултати се добиваат кога се покрива со искршен/здробен мраз. Исто така, складирањето во контролирана атмосфера при 10% O₂ и 11% CO₂ овозможуваат подолго задржување на зелената боја на листовите.

Кореновиот магдонос се складира исто како морковите и пашканатот, при што на температура од 0°C и со внимателно отстранета лисна розета може да се сочува во добра состојба и неколку месеци.

КОПРИВКА ДЕКОРАТИВНО РАСТЕНИЕ СО ШАРЕНИ ЛИСЈА

Пишуваат: Проф. д-р Маргарита Давитковска | Проф. д-р Звезда Богевска

Сoleus blumei Кај народот овој цветен вид е познат како копривка. Името Coleus во превод значи ножица, а се однесува на назабеноста на лисјата. Копривката потекнува од тропските области на Азија, Австралија, Јужна Америка и Африка.

Копривката достигнува висина од 50 до 80 cm. Растението е многугодишно, но кај нас се одгледува на отворено како едногодишно. Стеблото во основата е одрвенето. Лисјата се јајцевидно издолжени, остро назабени, покриени со ретки влакненца, прошарани со различни бои, најчесто со жолта, зелена, сина и црвена боја. Цветовите се ситни, имаат синкасто-бела боја, собрани во соцветие, без украсно значење.

Копривката бара топлина, влажност и светлина, бидејќи тогаш бојата на лисјата е поинтензивна и растението изгледа побаво. Во текот на летните денови, кога температурите се високи, наводнувањето треба да биде побилно, со цел да не дојде до засушување на коренот.

Во текот на зимскиот период, копривката може да ја одгледуваме на места со повисока температура.

Но, ова се исплати само доколку сакаме да ја размножиме вегетативно во пролетниот период, бидејќи во текот на зимата ги отфрла лисјата и нема украсно значење. Во текот на зимскиот период се продолжува со загревање, а при крај на зимата се почнува со прихранување. Се чува на топло и светло место, а по потреба се прска со вода доколку воздухот е сув.

Копривката се размножува со семе и со резници.

Резниците се земаат на есен или на пролет од растенија кои презимиле во оранжерии. Вкоренувањето се врши на температура од 18 до 20 °C. Вкоренетите растенија се садат во саксии со дијаметар 7 cm, во смеса од два дела градинарска почва и еден дел песок. Во март, младите растенија се носат во поладни оранжерии, а во текот на мај се садат на постојано место.

Ако копривката се размножува со семе, постапката е иста како и при размножување со резници.

Имено, семето се сее во сандачиња, а потоа младите растенија се пресадуваат во саксии со дијаметар 7 cm, во смеса од два дела градинарска почва и еден дел песок. Подоцна, со текот на растењето, копривката се пресадува во поголеми саксии. Сортите со многу крупни лисја, имаат особено украсно значење и тие се размножуваат со семе.

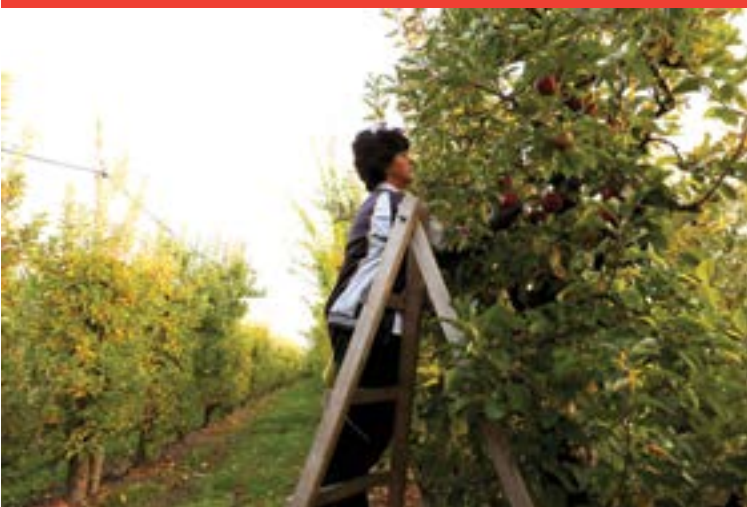
Големо украсно значење имаат и растенијата кои се густо разгранети и целосно покриени со лисја. Со цел растението да има убаво и густо разгранување, се врши пинцирање, односно отстранување на врвниот дел од растението.

Копривката има разновидна примена. Ниските форми се користат како бордурни растенија и за формирање цветни групи. Се садат во група со други декоративни растенија.

Се одгледуваат и како сакиски култури за украсување на тераси и балкони. Исто така, копривката се применува и при формирање на различни цветни аранжмани.

Правото на сопственост загарантирано со Устав, само 4% од руралните жени сопственички на имот

Васка Мојсовска, Претседателка на Национална федерација на фармери

„Драги мои жени земјоделки, мора да се бориме заедно против традиционалните норми што го попречуваат нашиот развој. Треба да инсистираме нашите ќерки да добиваат имот исто како и нашите синови. Ние сме тие што треба да ги научиме нашите деца дека имотот треба да се распределува еднакво. Ние сме тие што подеднакво ќе ја развиваме иднината на нашите деца, и, дека и мажите и жените имаат еднакви права на нивната земја и имот.“

Да се бориме заедно против традиционалните норми што го попречуваат нашиот развој, да инсистираме нашите ќерки да добиваат имот исто како и нашите синови.

Ова е пораката што жените од руралните средини во земјава ја испраќаат најмалку 20 години.

Но, дали од тогаш е нешто променето? Дали како општество успеавме да се поместиме од мртвата точка?

И денес, се уште, наметнатите традиционални норми се напишаниот закон кој доминира во послабо развиените подрачја. Тоа подразбира тежок живот за руралните жени. Иако се подеднакво успешни во нивната работа како и мажите, можностите на руралните жени се далеку поограничени. Некои ваквиот товар го носат со себе и кога, напуштајќи го селото, се преселуваат во град.

Статистиката покажува дека 64% од руралните жени не се активни на пазарот на трудот заради грижа за домаќинствата и децата, а 47% од невработените рурални жени вр-

шат неплатена работа на семејните фарми. Само 4.07% од жените се сопственици на имотот/куќата, за разлика од мажите на кои отпаѓаат 95.9%. И во однос на земјиштето бројките се поразителни: 12.01% од жените се сопственици на земјиштето, а мажите 87.99%. Само 9.65% од жените донесуваат одлуки за активностите поврзани со земјиштето, додека тоа во 90.35% го прават мажите. Половината, пак, од жените кои се сопственици на земјиште или 50%, не се активни во процесот на донесување одлуки за активностите поврзани со земјиштето¹.

Во истакнување на проблемите и предизвиците на жените во руралните средини во последните години, Националната федерација на фармери посебно работи со поддршка на Шведската организација за развој We Effect. Според НФФ, ако сакаме промена, овие принципи мора да се спроведуваат, мора да им се овозможи на што повеќе жени да ги изразуваат своите потреби. Особено треба да се зајакнат механизмите за учество на локално ниво, бидејќи руралните жени покажуваат ограничена свесност и доверба дека некој ќе го слушне нивниот глас, а уште помалку дека ќе бидат земен предвид при донесувањето одлуки.

Според Уставот на Северна Македонија, правото на сопственост на имот и правото на наследство се загарантирани. Ниту едно лице не смеа да биде лишено од неговиот/нејзиниот имот или од правата што произлегуваат од него, без оглед на полот. Но, традицијата на наследување, како доминантна во руралните области, ги препознава само мажите како наследници. Во моментот, 27,81% од имотите во Северна Македонија им припаѓаат на жени, додека 72,19% им припаѓаат на мажи. Состојбата во руралните области е полоша, така што само 5% од жените се носители на сопственички права, и тоа, обично откако ќе станат вдовици². Повеќето од нив не ги доживуваат овие практики и традиции како дискриминирачки. Напротив, ги прифаќаат како нормални и им се покоруваат. Се смета дека жената ќе го „однесе“ имотот што го наследила во друга кука откако ќе се омажи и дека имотот нема да остане во семејството. Традицијата налага жената дури и да го одбие имотот ако и се понуди воопшто некаков дел.

¹ NFF Multidimensional Poverty Analysis Republic of Macedonia [Мултидимензионална анализа за сиромаштија], B. Petrovska-Mitrevska, E. Tuna, Skopje, 2017

² https://www.katastar.gov.mk/wp-content/uploads/rodova_ednakvost/izvestai/Godisen_izvestaj_z_a_ednakvite_moznosti_z_a_2019.pdf

Снежана Танева, производителка на сирење и млеко, сопственик на фарма во Мрзенци

Од мала во Мрзенци ја викаат „Снеже овчарката“. Жена-земјоделка која сакала да живее во град, но сепак ја продолжила семејната сточарска традиција. Денес заедно со брат и чува три крави, две телуња и околу 150 овци, има 3,5 хектари земјиште, произведува свежо млеко и месо. Снежана Танева сето ова го работи заедно со својот брат, но има и голема поддршка од сопругот. Постојано насмеана, непосредна, вели дека ништо не и е тешко иако има куп обврски – околу станот во Гевгелија каде што живее со семејството, околу децата и околу фармата во Мрзенци каде има штала и придружни објекти.

Моментно се соочува со неколку предизвици од кои два, потенцира, се клучни: фармата не и е легализирана, а во селото уште ја гледаат со обвинување и ја „по-

кажуваат со прст“ зашто веќе десет години токму таа е сопственик на стоката и земјата, а не брат и.

- Да се биде жена - земјоделец не е предност, туку голем предизвик. Јас засега добро се справувам со проблемите и упорно ја туркам сопствената приказна. Предрасудите, генерално, се уште постојат. Можеби полека се надминуваат, но тоа оди бавно и тешко. Конкретно, многу ретко може брат да и дозволи на сестрата да биде сопственик на фармата, како во мојот случај. По некое непишано правило, машкото мора да е „газда“, така е останато. Затоа, многу од моите соселани, па дури и роднини и пријатели и по десет години се уште ме осудуваат зашто добитокот и земјата се на мое име, а јас и брат ми така се договоривме и тоа е наша работа, вели Танева.

Обврските се огромни, обемни и комплицирани, додава, зашто се работи за чување животни кои бараат постојана грижа, нега и третман.

Фросина Георгиевска, производителка на јаболка од Ресен

„Зашто да работам за некој друг, кога можам за себе?“, било клучното прашање што ја поттикнало Фросина Георгиевска од Ресен да се занимава со земјоделство. Иако инженер – технолог, Георгиевска многу кратко работела на својата струка. Таа е одличен пример како една македонска жена, растоварена од секакви стереотипи и предрасуди, може да почне „од нула“ и да ја постигне својата цел.

Од некој што немал ниту еден метар квадратен земјиште, Георгиевска денес, заедно со својот сопруг, има 3,5 хектари овошни насади и 7.500 садници, а на нејзино име се еден трактор, атомизер, мулчер и ладилник. Георгиевска е сопственик и на кука во Ресен, каде живее со семејството. Сепак, земјиште на свое име нема, но во 2009 година, кога решила да стане регистриран земјоделец, ја земала под наем поголемата бавча од околу 0,3 хектари.

-Родена сум и изразната во Ресен, во семејство на интелектуалци кои немаа допир со земјоделството. И јас и сопругот сме инженери – технологи и на почеток воопшто не помислувавме дека ќе се занимаваме со земјоделство. Немавме ниту еден овоштарник, освен оној на татко му во селото Евла со околу 400 дрвца на 30 ари, иако нашиот преспански крај е познат по јаболкото. На структурата како технолог работев само четири години, од 2000 до 2004-та. Тој, пак, како технолог работеше до 2011 година, но платата му беше многу ниска. Сфативме дека всушност нема работа за технологи во земјава и на тој став сме уште. Не беше така во времето кога се одлучувавме што ќе студираме, технолог беше престижна професија. Законот денес не не штити и секој може да отвори мини фабрика за прехрана без да има технолог. Така, дојдовме во ситуација да оста-

Во однос на статусот жена-земјоделец, децидна е дека се гордее, а така, порачува, треба да се чувствуваат сите жени-фармери. -Жената-земјоделка од една страна е мајка, сопруга и работник, а од друга, столб на општеството, произведува храна: млеко, месо, сирење, зеленчук.

Посебно сега, во услови на корона пандемија, ние сме клучниот фактор од кој зависат сите. Но, многу е битно и жената земјоделка да знае да се цени, најпрво самата, зашто само така ќе си го обезбеди вистинското место во општеството.

неме на улица и конечно одлучивме да се занимаваме со производство на јаболка. Всушност, се преориентиравме кон земјоделство, раскажува Георгиевска.

Георгиевска порачува дека е редно нашите жени-фармери прво сами да се почитуваат и да се гордеат што произведуваат храна, зашто воедно се и мајки, сопруги и работнички, да ги отфрлат предрасудите околу сопственоста на имотот или механизацијата и редовно да се информираат, да ги следат новините, за да можат да ги искористуваат мерките за поддршка од државата и странските фондови.

Правата на сопственост стануваат обврзувачки со запис во земјишниот регистар, а процесот е детално објаснет со одредбите во Законот за сопственост и другите стварни права³.

Законот за сопственост го признава и имотот стекнат за време на брачната заедница како заеднички, предвидува запишување на двајцата сопружници во регистрите на сопственост, а во исто време дава можност само еден од нив да е запишан.

³ http://arhiva.mioa.gov.mk/files/pdf/dokumenti/zakoni/komunikacii/Zakon_za_sopstvenost_i_drugi_stvarni_prava_konsolidiran_032018.pdf

Арјанит Хоџа, министер за земјоделство, шумарство и водостопанство

Според податоците од ЕРЗС, од вкупно регистрирани 171 000 земјоделци, 21.7% се жени. Ова е мал процент и поттикнати од ова сознание Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство заедно со Министерството за труд и социјална политика и Националната федерација на фармери направи измена на мерката 115 „Поддршка за активен женски член во земјоделското домаќинство“ во Националната програма за развој на земјоделството и рурален развој за период од 2018-2022 година. Со оваа мерка се овозможи поддршка во вид на неповратна финансиска поддршка за започнување на дополнителна дејност на женски член на земјоделско стопанство запишано во ЕРЗС. Поддршката е во висина од 180 000 денари во вид на грант. Јас веќе неколку пати јавно кажав дека лично ќе се залажам оваа сума да се дуплира веќе од следната година. Унапредувањето на родовата еднаквост е едно од барањата кои ние треба да ги исполниме во процесот на подготовката на Република Северна Македонија за интеграција во Европската Унија. Во таа насока, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство презема низа на активности, со што покажува дека јасно ја препознава важноста на родовата еднаквост. Една од активностите се и Правилници за продажба од куќен праг кои имаат сериозен импакт во валоризацијата на трудот на жените земјоделки и домаќинки кои произведуваат домашни производи и ги продаваат на легален начин и притоа остваруваат одреден приход. Нивната финансиска независност ќе ги поттикне и да размислуваат да имаат имот на нивно име и да го зголемиваат постоечкиот, особено ако се земе во предвид дека при бодирањето на многу јавни повици, доколку апликантот е жена, предвидено е повисоко бодирање со што на конкретен начин ги стимулираме нашите земјоделки активно да учествуваат.

Токму тука, во сегментот на наследувањето, се забележува и највисокото ниво на дискриминација. Руралната жена ретко е свесна за Законот и се соочува со прашањето на наследство. Нејзините очекувања се намалени до ниво на „згрижување“,

- односно обезбедување минимални услови за сместување и храна, така што сите нејзини наследни права „доброволно“ се префрлаат на мажот во куќата.

Според студијата „Мерење на нивото на зајакнување на жените во земјоделството во РСМ со примена на експериментален економски метод“, имплементирана во 2019 година од Факултетот за земјоделски науки и храна со поддршка на UN Women, 4.07% од жените се сопственици на имотот/куќата, 95.9% од мажите се сопственици на имотот/куќата, а 21.96%, нивните родители се сопственици на имотот/куќата. Во делот на сопственост на земјиште 12.01% од жените се сопственици на земјиштето, 87.99% од мажите се сопственици на земјиштето. 90.35% од мажите донесуваат одлуки за активностите поврзани со земјиштето и само 9.65% од жените донесуваат одлуки за активностите поврзани со земјиштето.

50% од жените кои се сопственици на земјиште не се активни во процесот на донесување на одлуки за активностите поврзани со земјиштето. ●

Јагода Шахпаска, министерка за труд и социјална заштита

Жените и мажите треба и мора да имаат еднакви права на човечки, социјален, економски и културен развој, како и подеднакво право на глас во општествениот и во политичкиот живот. Тоа е концептот на еднакви можности за сите, за кој јас се залагам и од кој не отстапувам во мојата професионална и политичка кариера. Доследно и целосно почитување на начелото на еднакво учество на жените и на мажите во сите области од јавниот и од приватниот сектор, еднаков статус, еднаков третман во остварувањето на сите права и во развојот на нивните индивидуални потенцијали преку кои тие придонесуваат во општествениот развој. Во остварувањето на овој концепт важна улога имаат и жените кои живеат во рурални средини. За жал жените во рурални средини сеуште се соочуваат со голем број на предизвици, а тоа е социјална исклученост, невработеност, родова дискриминација, нееднаква распределба на приходите и ресурсите, доминација на традиционалните норми, лишување од сопственост на земјоделско земјиште и имот, лишување од право на платено родителско отсуство, ограничени пристапи и понуда на образование, информации, здравствена зашти-

та, јавни и социјални услуги. Според податоците во 2019 година, од 300 договори за закуп на земјоделско земјиште во државна сопственост 76 договори се склучени со жени закупци. Затоа ние како Министерство за труд и социјална политика, Владата и сите институции, но и граѓанските организации сме обврзани преку конкретни мерки и планови, како и преку координирана акција да работиме на надминување на оваа состојба, преку вклучување на родовата перспектива во креирање на мерки, политики и стратегии кои се однесуваат на земјоделството и руралниот развој. Неопходна е постојана, координирана и системска акција за да има конкретни и видливи резултати.

EMPOWERED WOMEN, EMPOWERED ECONOMY

Инсертерот е подготвен во рамките на регионалната кампања „Зајакнати жени, зајакната економија“ поддржана од Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH во рамките на проектот „Поддршка на диверзификацијата на економските активности во рурални подрачја на Југоисточна Европа“ и GIZ Отворениот Регионален Фонд за Југоисточна Европа – Правни Реформи.

ГУБЕЊЕ НА ГЕНЕТСКИТЕ РЕСУРСИ ВО КОЊАРСТВОТО ВО МАКЕДОНИЈА

Пишува: Проф. д-р Ѓоко Буневски

Коњот е убаво, паметно и грациозно животно, што го поврзува со развојот на човекот и неговата цивилизација, опстанок и развој со векови. Во многу развиени земји во светот коњарството се карактеризира со негова профитабилност, па затоа се нарекува под терминот коњичка индустрија. Одгледувањето коњи има свој удел во аграрната економија, заштитата на животната средина, здравјето и благосостојбата кај луѓето, руралниот развој и подобрувањето на квалитетот на животот кај населението.

Постепеното намалување на вкупниот број копитари кај нас оди паралелно со намалувањето на хуманата популација која живее во руралните подрачја. Така, во 1969 година имало вкупно 94.000 коњи, а во 2019 година само 10% од нив.

Моментално во Македонија во коњичките клубови се одгледуваат повеќе благородни раси коњи, од кои најзастапени се: англиски полнокрвен коњ, хановерански, арапски, холштајнски, тракенерски, источно-бугарски, амерички пинто, липицански, пони коњи и други раси коњи.

Од домашните раси копитари, од 2013 година во законот за сточарство во делот на автохтони раси добиток, воведени се двата автохтони вида копитари итао:

- домашен ридско-планински коњи, и
- домашно магаре.

Домашниот (ридско-планински) коњ претставува македонски вариетет на Балканскиот ридско-планински коњ, кој се одгледува со векови на просторите на Балканскиот Полуостров. Во неговото создавање влијание имале азиските коњи преку Хуните и Аварите во 6. и 7. век на овие простори. Исто така, големо влијание на неговиот денешен фенотип одиграа и турските коњи во Отоманската Империја, преку нивните

турски т.е. арапски коњи, од 15. век па се до почетокот на 20. век. Но тогашните парења биле случајни и спонтани вкрстувања. Во 20. век се започнати мелиоративни зафати на облагородување на домашниот коњ со арапски коњи и селектирани линии на домашниот ридски коњ, главно преку селекциските станици во Босна и Херцеговина, за потребите на поранешната СФР Југославија. Освен преку пастувски станици, се спроведува во периодот од 60-тите до 80-тите години и мерките лиценцирање и доделување приплодни пастуви на одредени фармери во повеќе села во Р. Македонија.

Домашниот ридско-планински коњ е автохтона раса коњи на Балканскиот полуостров. Од изворниот балкански тип, благодарение на различните регионални и одгледувачки услови, селектирани се неколку негови вариетети: македонски, босански, грчки, албански, далматински, бугарски и други вариетети на балканскиот ридски коњ. Од сите вариетети на домашен ридски коњ на Балканот, најмногу е работено на босанскиот вариетет. Македонскиот тип на домашен коњ е малку понизок и полесен од босанскиот, како резултат на послабата селекциска работа на негово унапредување, како и поради полошите услови на негово одгледување. Главно се користи за товарење и за јаване, а поретко за работа во земјоделството и шумарството. Има многу цврста градба на телото, одлично здравје, цврста конституција и голема издржливост и добра адаптација и аклиматизација на различни климатски подрачја. Често пати се користи за товарење на планинските места или оддалечени места од поголемите населени места, до селата по стрмни кози патеки, каде претставува скоро единствена прометна врска.

Според своите ценети морфолошки особини, скромност, мирен темперамент и способност за адаптација и аклиматизација во суровите планински услови во нашата земја, со сигурност може да се каже дека претставува наше национално благо и бисер на нашето поднебје и благороден генетски ресурс во сточарството. Со негова заштита со програмите за биодиверзитет и со негова селекција, потребно е истиот да се зачува, унапреди и зголеми по бројност, за потребите на развојот на селото, руралниот туризам, шумарството, земјоделството, хипотерапијата и теренско-рекреативно јаване.

Домашно магаре

Домашното магаре е вториот автохтон вид копитари кој е признат во 2013 година согласно дополнувањата на листата на автохтони раси и видови домашни животни во Р. Македонија. Се одгледува од дамнешни времиња на нашите простори, претежно во посуровите припланински предели на Македонија, каде потешко се одгледуваат коњите. Магарето е ситно, здраво и скромно домашно животно. Во многу земји со тропска и суптропска клима претставува единствено товарно животно. Во 2018 година под водство на експертите од ФЗНХ – Скопје, основана е првата фарма со магарина во с. Велестово Охрид, во подножјето на планината Галичица. Фармата брои 11 возрастни магарина, од кои 10 се магарици и еден магарешки пастув. Во 2019 година е основани и други поголеми фарми за магарина во јужниот и источниот дел од Македонија.

Домашното магаре според своите ценети особини, скромност, отпорност, долговечност, мирен темперамент и способност за адаптација и аклиматизација во суровите аридни и полуаридни подрачја во нашата земја, со сигурност може да се каже дека претставува наше национално благо.

Слабата организација на работата во коњарството и немањето поддршка од државата за негов развој, доведуваат до стагнација на развојот при одгледувањето на копитарите и негово стихийно развивање во една или друга насока, препуштено на неколку индивидуални одгледувачи.

Како заклучок:

Во последниве неколку години нашите македонски домашни коњи и магарина се извезуваат (регуларно или на црно) и за жал таму се декларираат како српски, албански, грчки, хрватски и словенски домашни автохтони копитари, а се купени од наши фармери во Македонија. Во соседните земји постои субвенција од по 300 евра по грло (и за домашниот коњ и за домашното магаре). Доколку веднаш не го заштитиме со интервентни владини мерки, преостанатиот дел домашни коњи и магарина и натаму ќе се продаваат и понатаму ќе се декларираат како национални генетски ресурси од соседните земји, а всушност тие се наше национално благо.

Домашен коњ

Пачарзовски отворија месарница во „цутот“ на КОВИД – кризата

Пласманот на месото е тешко да се обезбеди изминатиот период, а имам синови, снашки, внуци, мора да мислиме како лебот да го извадиме. Муштериите имаме, знаат луѓето како е рането месото, како го чуваме, колку сме вложиле, едноставно знаат од кого купуваат, вели за „Моја земја“ главата на семејството Димитар

Пишува: Искра Коровешовска

Сложно земјоделско семејство, сите егзистираат од производство на месо, а опасниот епидемиолошки замав на смртоносниот вирус не ги предомисли да го прошират бизнисот во среде хаос и вонредна состојба: веројатно звучи помалку луцидно, но без дилема е успешна приказна лоцирана во беровско Будинарци. Во најголем дел е реализирана исклучиво од рацете на главата на семејството на 58-годишниот Димитар Пачарзовски, но и неговите два сина, двете снаи и неговата сопруга. Тајната е во слогата – велат тие за „Моја земја“.

Димитар: Овој период е најлошиот во производството на месо од кога јас се секавам

Поседуваат над 1000 метри квадратни земјиште на кое се наоѓа фармата со околу 95 прасиња и свињи и 90 говеда.

-Откако знам за себе и се секавам дека постојам, јас учев и се занимавав со земјоделието, ни раскажува Димитар додека прави обиколка на беровскиот пазар за месо. Сака да биде во тек со сите реонски случувања во врска со производството и продажбата на месо. Пред точно 6 месеци, додека производството на храна забележително почна да запаѓа во криза заради пандемијата, семејството Пачарзовски одлучуваат

да отворат месарница се вика „Димидајц“, и е лоцирана во градот.

-Пласманот на месото е тешко да се обезбеди изминатиот период, а имам синови, снашки, внуци, мора да мислиме како лебот да го извадиме. Муштериите имаме, знаат луѓето како е рането месото, како го чуваме, колку сме вложиле, едноставно знаат од кого купуваат. Доаѓаат и од Скопје и од други места, имаат доверба во нас, а ние сме и првата месарница во Берово која продава сопствено месо, односно не откупува, раскажува Димитар додека се движи по пазарот. Гледајќи ги останатите продавачи разочарано мавта со главата и нагласува дека откако знае за себе, ова е најтешкиот период за одгледување на месо.

-Државата ништо не прави за нас: европски не казнува, ама не ни помага европски. Од друга страна имаме многу големи давачки. Мојата фарма е на 500 метри од урбано место и со години сам се борев за струја да ми постават, апсо-

лутно легализиран фармер сум и сето на сопствен грб. Се сами купивме, цела механизација. Сами сме во фирмата, па ако нашево „изгори“ гориме сите, затоа борбата не запира, вели Димитар со елан во гласот.

Заработувачката стигнува, за да си ги обезбедат околу 2000 евра минимални давачки што ги имаат месечно, за плати, придонеси и режиски трошоци. И пак повторува дека е ова најтешкиот период во производството на месо.

-Имаме недостаток од говедско и свинско месо, и ако не го заштити државата производството – ни следи катастрофа. Продажбата оди комплицирано околу 125 денари по килограм е добро истоветно грло, а за да купиш мало квалитетно теле чини 200 денари... Значи во заработувачката сме некаде под нулата, и затоа се одлучивме да ја отвориме и месарницата, објаснува Димитар. Сепак оптимизмот никако не го напушта, па на шега додава дека што и да се прави, за внуците мора да се мисли.

СЕРТИФИКАТИ ЗА СЕКОЈА ПРОДАЖБА ПОСЕБНО СЕ ВАДАТ, ДРЖАВАТА ДА ПОМОГНЕ

Властите мора да преземат нешто во олеснување на животот на сточарите и земјоделците воопшто вели Димитар, оти одредени давачки според него би можеле да им бидат олеснети.

-Клање грло чини околу 1500 денари во кланиците, а неговото изнесување на пазарот е исклучиво со одредени сертификати, кои ако не се продаде месото во моментот, не важат за следна продажба. Значи ако сакате да го продадете, пак се вадат нови и нови сертификати. А субвенции добиваме 1000-1500 денари на тов, но со тоа не можам ни оглави да купам, посочува Димитар.

-Ние кога бевме деца, животот беше полесен, немавме и не баравме технолошки изуми. Сега децата ако немаат компјутер, таблет или телефон, остануваат отсечени од реалноста, а тоа ниту за нив а уште помалку за нас е добро, нагласува нашиот соговорник.

Пачарзовски отвораат и кафеана

Амбицијата на ова семејство не завршува тука. Процениле дека како што бројот на членови расте така и бизнисот не смее да застанува, па одлучуваат да отвораат и кафеана, во која ќе се служи исклучиво месото произведено во нивната фарма.

-Овие десеттинадена кафеаната ќе биде готова, сега се работи внатре, уште се средува. Некогаш во Будинарци имаше три кафеани, сега нема ниедна, ние ќе бидеме единствени. Малешевијата помалку изгледа како слепо црево во државата, има околу 700 жители во моето село, но ние не престануваме да одиме напред додава Димитар.

А младите синови и снаи го слушаат, но и тој нив, соработуваат, делат обврски и нема кавги – ова според помладата снаа, 22-годишната Марија, е формулата за успех. Таа и сопругата на другиот син на Димитар моментално се ангажирани во месарницата, а кога и кафеаната ќе биде готова, едната ќе оди таму.

-Мажите се најчесто на фармата, во шталите, се грижат за добитокот, го хранат. Ние сме во месарницата од 8 до 18 часот, дечињата одат на училиште и градинка до 15 часот, а потоа свежрвата ги чува. А ако не можат мажите на фарма одиме ние, ни раскажува Марија.

Иако треба да се нон стоп на работа, вели таа, свесни се оти за себе си прават добро. Ама и за децата.

-И тие помагаат на нива особено, садиме компир а имаме и градина, децата често доаѓаат и се од помош, вели Марија и разачорано додава дека за младите оваа работата не е ни малку привлечна, па се надева дека барем нејзините

деца ќе одлучат да не отстапат и ќе им остане професија на нејзините деца.

-Јас сум задоволна од ова што го правам. Моите блиски се во Скопје или избегаа од државата, но има и такви чии родители јасно одбиваат ова да биде нивниот избор за заработувачка, а по нивниот пример и децата не сакаат. Но сам свој газда е најдобрата варијанта, отколку да работиш за некогаш, а младите чекаат на готови пари, не им се работи, вели Марија. Нејзината порака е младите да не бегат од земјоделството бидејќи тоа е нашето минато, сегашност и иднина, таква ние земјата- земјоделска, а државата итно да најде начин како да ги задржи дома.

Националната федерација на фармери за ова семејство е важна алка во поврзување на земјоделците меѓу себе, но пред сè за илустрирање на проблемите со кои тие се соочуваат пред државата. Крајната цел е креирање на државни политики во корист на сточарите и земјоделците.

Пишува: Проф.д-р Мишо Христовски

Рециркулаторните аквакултурни Системи (РАС) се најнапредната, најсовремена технологија за одгледување риби. Оваа технологија се појави како потреба да се одгледуваат риби со мали количини вода, во ограничен простор, 365 дена во годината. Едноствно кажано истата вода се врти и се филтрира во системот за одгледување риби. Се додава само онолку вода колку што испарува во текот на денот. Системот е многу ефикасен и се постигнуваат многу големи густини на рибите на единица волумен на вода. Ова значи дека во зависност од видот на рибата, возраста, видот на храната и темпото на хранење, температурата на водата и количината на кислород (аерација, оксигенација), се постигнуваат густини од 50 до дури 300 кг риба на м³ вода што во конвенционалните рибници е неzmисливо.

РАС се внатрешни затворени системи во кои рибите се одгледуваат во висока густина и контролирани услови (земјиште и вода). Вообичаена густина на рибите за да се достигне економска ефикасност е од редот на 60 кг/м³ и повеќе. Системот е со целосната автоматизација на процесот овозможува системот во секое време да поседува информации за параметрите на водата (кислород, pH, температура на водата...) со кој се постигнува следење на рибите и овозможува постигнување на оптимални услови за одгледување на риби.

Предности на РАС

- Потрошувачката на вода во системите за кружење е просек 300 л / kg произведена продукција додека во традиционалните системи се користи од 30 000 л / kg до 60 000 л / kg.
- Лесно планирање на производството, флексибилност и сигурност при склучување на долгорочни договори за продажба.
- Производство на биолошки чист производ, се елиминира ризикот од болести и антибиотици. Рибите се одгледуваат во стерилна средина постигната преку безопасна UV стерилизација и користењето на озон.
- Висока стапка на раст на рибата - поради одржување на оптимални услови за развој на рибата, таа расте побрзо отколку кај слободно одгледување на отворено.
- Постојан мониторинг и автоматска контрола на производството. Способност на целосна автоматизираност на процесите и оттаму намалување на трошоците за работна сила

РЕЦИРКУЛАТОРНИ АКВАКУЛТУРНИ СИСТЕМИ

КОМПОНЕНТИ НА СИСТЕМОТ

1. Пумпи

Тоа се компоненти за движење на водата од базенот за одгледување до единицата за прочистување и назад. Обично се користат центрифугални пумпи поради компонентите кои бараат зголемен притисок на водата, некои механички филтри, биолошки филтри и компоненти за оксидација.

отровен нитрат. Тоа се компоненти кои со различната градба овозможуваат доволно насадена површина за нитрификациските бактерии. Користат обично гранули или тенки плочки и така креираат голема насадна површина.

4. Компоненти за надгледување на pH вредноста и контрола

Се состои од сонда која кога pH-та ќе падне под оптималната вредност преку компјутерскиот систем се праќа сигнал до контејнерот со алкалите, на кој се отвара автоматски вентил и се додава алкал се додека не се оптимизира pH вредноста.

2. Механички филтер

Механички филтер за одстранување на крутите отпадни честички (неизеде-на храна, фекалии)

Механичките честички можеме да ги издвоиме користејќи ги трите основни методи: гравитација, филтрација низ некој филтрациски медиум (песок или пластични честички) или флотација (подигање на честичките на површината па потоа нивно одстранување).

3. Биофилтри

Биофилтрите во прв ред служат за конверзија односно оксидација на амонијакот како отровен продукт на метаболизмот во 2000 пати помалку

5. Компонента за аерација или оксидација

Реоксидацијата, односно надоместување на кислород потрошен со дишењето и бактериската активност во одгледуваниот систем, се надоместува со инјектиран воздух или чист кислород во водата. Кислородот може да се произведува на самата локација или да се донесува до контејнерите

6. Компоненти за стерилизација

Водата воглавно се стерилизира со UV-реактори или инјектирање на озон.

ЗАКЛУЧОК

Применливоста на РАС системите во Македонија, зависи од повеќе фактори кои како предуслови се поставуваат за успешно и планско производство со цел остварување на зацртаните цели кои пак ги воочуваат нотираните проблеми во аквакултурното производство во Македонија а кои се:

- Скапа увозна храна за рибите, а се како последица на неорганизираност на производителите и дистрибутерите на храна
- Недоволно предзнаење
- Ниско-квалификуван кадар
- Неуреден домашен пазар
- Навики на домашниот потрошувач за временски ограничено конзумирање на риба
- Слаб или никаков интерес за извоз
- Евтина увозна морска риба
- Намалена куповна моќ на потрошувачите наспроти високата цена на рибата која се пласира на пазар
- Зголемен пораст на влезни трошоци
- Континуиран увоз на свежа слатководна риба која потекнува од аквакултурата во соседството
- Пораст на цената на енергенсите (струја, гориво)
- Ограничени и недоволни државни субвенции.

КУЛТИВИРАЊЕ НА ПИТОМ КОСТЕН

Пишува: Дипл. Зем. Инж. Ивана Видановиќ

Castanea sativa

Врз основа на систематската припадност на растенијата, питомиот костен спаѓа во фамилијата Fagaceae, род Castanea. Ценето овошно растение кое изобикува со јаглехидрати, белковини, масти, витамини Б, Ц и К и други корисни материи значајни за исхраната на луѓето. Костенот е растение кое што во последно време е многу често барано, не само за-

ради плодот, туку и како медоносна флора. Претставува одлична пчелна паша, а добиениот мед се смета за еден од најкорисните бидејќи изобикува со богат состав. Освен во прехранбената индустрија, има големо значење и во фармацевската, како и во градежната индустрија. Поради севкупните свои благодети кои ги има, побарувачката за костенот во нашата земја од година во година расте.

Во природните шумски популации костенот се наоѓа во фамилија на даб и бука. Питомиот костен од еколошки аспект има големо зна-

чење, бидејќи се среќава само во спонтани природни популации и во неколку региони погодни за успевање на оваа култура. Питомиот костен во нашата земја е раширен на неколку локации и тоа: дебарско-струшкиот регион, гостиварско-тетовскиот регион, кичевско-бродски регион, битолско-прилепски регион, струмичкиот регион, а во скопскиот регион е распространет во северниот предел на планината Водно и на југозападна страна на Скопска Црна Гора. Застапен е и на други локации, но во помали размери. Во природни асоцијации костенот се размножува вегетативно и гене-

Агроеколошки услови за одгледување

Температура

Питомиот костен не поднесува дифузна светлина. За успешен раст и развој, освен светлина бара и топлина, особено кога е во фазите на цветање и зреење на плодовите. Добро поднесува ниски температури и до -20°C .

Вода

Костенот е осетлив на суша. Водата е од исклучително значење во периодот од развивање на цветните папки, цветање, заврзување на плодовите, како и за нивниот раст. За добар развој на целокупното растение, потребно е да се наводнува во текот на целата вегетација.

Почва

Питомиот костен бара длабоки и умерено влажни почви со рН вредност од 4,5-6. Не поднесува варовити, непропустливи, премногу тешки и премногу влажни почви. За подигнување на насади со питоми костени најмногу одговараат ридести песочни земјишта кои се плодни и растресити. Питомите костени треба да се садат на јужни, југоисточни и источни страни со умерено континентални услови.

Садење на костен

Костенот најчесто се сади на растојание 7×7 или 8×6 т.е. околу 20 садници на декар во зависност од системот за резидба и квалитетот на земјиштето. На површина од 1 ха се садат околу 200 садници. За успешно одгледување на костени најпогодни се земјишта со благи косини. На добро припремено земјиште се копаат дупки со димензии $50 \times 50 \times 50$, во кои што се става органско ѓубриво. При садењето потребно е да се изврши добро газење околу самата садница, со цел да се избегне појава на поголеми воздушни пори. Со цел да се испровоцира надземен раст, треба да се изврши косо пре-секување на садницата на висина околу 80-100 см. ●

ративно. Овошките добиени по пат на калемење прородуваат многу побрзо во споредба со овошки настанати од семе. Во нашата земја едни од најзастапените сорти на костен се волотика која што е водечка сорта и маронија која што се користи како нејзин опрашувач. Двете сорти покажуваат добра прокуktivност. Волотика во внатрешноста на обвивката има 2-3 плода, додека маронија има 1-2 плода. Плодовите се крупни со исклучителен квалитет и вкус, а бојата на месото е жолто- бело.

Морфолошки

особини

Листовите од костенот се долгнавести и назабени. Костенот е еднородно разделнополово растение, чии што машки и женски цветови се сместени одделно на исто растение. Женските цветови се здружени по 2-3 во гроздови, а машките цветови се здружени во групи 6-7 заедно. Цвета во јуни и јули, а поленот се пренесува со ветер и со инсекти. Од особено значење е да се насадат различни сорти поради меѓусебното опрашување. Плодот е со кафеаво-црвена боја и со мазна површина, а созреваат на крајот од октомври. Растат во внатрешноста на ежовка, која се распукува во есен кога плодот созрева.

Африканска чума кај с за свињарскиот сектор

Пишува: ДВМ Бранко Ангеловски

Африканската чума кај свињите претставува контагиозна и фатална вирусна болест кај домашните и дивите свињи. Болеста се карактеризира со висок процент на смртност кај сите категории на свињи и задолжително се пријавува во Светската организација за здравствена заштита на животни-

синдром кај свињите, салмонелозата и стрептококозата) и да остане маскирана и недетектирана. Од овие причини, единственото оружје за борба против африканската чума кај свињите е нејзино рано пријавување и детектирање и превземање на строги санитарни мерки.

За да може фармерот да ја препознае болеста и да постави сомнеж треба да ги познава клиничките знаци и

се карактеризира со висока температура, губење на апетит, залежаност, забрзано дишење (пумпање), коњуктивитис, некоординираност при движењето и висок леталитет до 100% кој обично се јавува 6 до 9 дена од појавата на првите клинички знаци. Покрај овие општи знаци при акутниот тек може да се појават еден или повеќе клинички знаци како што се дијареа, повраќање, абортуси кај маториците, гноен исцедок од но-

Црвенило и крварење по кожа

Некротични промени на кожа

Цијаноза на ушните школки

те (OIE). Оваа болест може сериозно да ја загрози и поремети меѓународната трговија со животни и производи од животинско потекло и да зададе сериозен социолошко-економски удар врз свињарското производство. До денеска африканската чума кај свињите е широко распространета низ голем број на земји во Европа и во светот. Во Македонија болеста сеуште не е потврдена, а во Бугарија од 2018 година перзистира како во дивата популација на свињи така и кај домашните свињи. Од 2019 година африканската чума ја имаат пријавено и соседна Србија (домашни и диви свињи) и Грција.

Африканската чума е слабо пренослива болест и може да остане незабележана пред се поради технолошката смртност посебно кај поголемите комерцијални фарми. Болеста може да има слична или идентична клиничка слика со некои други инфективни болести (класичната чума кај свињите, бактериската плевропневмонија, црвениот ветар, ајџекиева болест, цирковирозата, респираторниот и репродуктивниот

надворешните патоанатомски промени кои ги предизвикува африканската чума. Во однос на клиничкиот тек тој може да биде перакутен, акутен, субакутен, хроничен и асимптоматски.. При перакутниот облик животното ненадејно пцовисува за 1 до 3 дена без типични клинички знаци и со покачена телесна температура од 41 до 42 °C. Акутниот тек на болеста

сот, крварења по кожата и темно-сино обоени ушни школки. Акутниот тек најчесто трае до десет дена и ги зафаќа свињите кои се во добра телесна кондиција. Субакутната форма е слична на акутниот тек со тоа што клиничките занци се поблаги и текот на болеста е подолг (3 до 4 недели). Оваа форма се карактеризира со флукуиращка треска со температу-

Автоматска дезинфекциона бариера за возила

Виньите реална закана во Македонија

ра до 40.5 °C, повремена појава на абортуси, крварење при апликација на инјекции во мускул и зголемена смртност кај помладите прасиња. Кај хроничната форма се појавуваат отоци на зглобовите, некротични промени на кожата, црвенило на ушите и stomакот, хронична пневмонија и слабеење. Пцовисувањето кај хроничниот тек е најчесто како резултат на секундарни бактериски инфекции. Асимптоматската форма

на африканската чума и превземање соодветни превентивни мерки со цел спречување на понатамошното ширење на болеста.

Една од најважните превентивни мерки во однос на африканската чума е биосигурноста. Покрај подобрување на основната биосигурност во фармите (чистење и дезинфекција на објекти, поставување на дезинфекциони бариери, заградување

Дезинфекциона бариера

Треска и лежење на животните едно врз друго

Абортус кај спрасни свињи

Перакутна смрт без клинички знаци

на болеста е тесно поврзана со слабовирулентните соеви на вирусот и најчесто се карактеризира со повремена појава на абортуси кај спрасните маторици. Брзото и навремено пријавување на сомнителни случаи на угинати свињи до ветеринарните власти и матичниот ветеринарен лекар овозможуваат рана детекција на евентуалното присуство на вирусот

со соодветна ограда на дворот на фармата, промена и дезинфекција на чизми и работна облека, вршење на соодветна дезинфекција и др.) потребно е и променување и зголемување на свеста (начинот на размислување) кај самите фармери во однос на вистинското значење на биосигурноста во борбата со оваа болест.

Четки за чистење чизми

Најголемиот ризик фактор за внесување на болеста во региони кои што се слободни од африканска чума како и пренос од диви на домашни свињи претставува човековото однесување. Најчест начин на внес на болеста е преку термички необработени отпадоци од инфицирано месо и исхрана со помии кое за жал е сеуште широко распространето во малите екстензивни фарми во нашата држава. Пријавувањето на пцовисани диви свињи во полињата, шумските и планинските подрачја (таканаречен пасивен мониторинг) до соодветните ветеринарни власти претставува најефикасниот и најуспешниот метод за рано откривање на вирусот на африканската чума во

слободните региони и земји. Борбата против оваа болест не зависи само од однесувањето на фармерите и ветеринарите туку и од свеста и однесувањето на сите чинители кои што допринесуваат во синџирот на пренос на болеста како што се фармерските работници, ловџиите, планинарите, шумарите, полјоделците. Зголемувањето на свеста кај населението преку разни едукативни и медиумски кампањи би го подобрило целокупниот систем на државата и општеството за подобро справување со оваа економски најсложена и во моментов најзначајна болест кај свињите.

Зазимување на пчелни семејства

Пишува: Раде Каранфиловски

Временските услови оваа есен не беа наклонети за заштита на пчелите од вароа деструктор со оксална киселина. Причина за тоа беа високите надворешни температури кои беа неповолни за третирања на пчелните семејства со оксална киселина. Оксалната киселина е едно од најефикасните сретства за заштита на пчелите од вароа. Оксалната киселина е многу лесна за употреба и има висока ефикасност на уништување на вароата од 97%. Оксалната киселина е безопасна за употреба како за пчелите така и луѓето поради фактот дека истата се содржи во медот. Оксалната киселина е многу ефикасна со накапување кога се аплицира заедно со шеќерен сируп во концентрација 1:1 која за време на аплицирањето механички ја уништува надворешната обвивка на вароата а во исто време вароата не може да создаде резистентност на неа. При апли-

цирањето со оксалната киселина треба да се внимава надворешната температура која треба да изнесува од 8 до 12 степени целзиусови кога пчелите се наоѓаат во таканаречено лабаво клубе. При третирањето со оваа киселина пожелно е да нема легло во друштвото а тоа е периодот од крајот на ноември и почетокот на месец декември.

Кога доаѓа времето на зазимување на пчелите кај пчеларите се јавува дилема на кој начин да ги зазимат пчелните друштва. Дали тоа да го направат со материјал кој е топол и пропуслив ставен врз рамките или пчелните семејства да ги зазимат со водонепропуслив материјал (полиетиленска фолија). Вториот начин пчелите да се зазимуваат со најлонска фолија е од понов датум а јас лично и јас имам резерви за него. Причината е затоа што фолијата ја задржува целата влага што се јавува во кошницата и истата кондензира од внатрешната страна на фолијата во форма на водени капки. Водените капки го зголемуваат присуството на влага во кошницата што може да доведе до мувлосување на рамките пергата и скиселување на откlopениот мед. Мувласната перга е отровна како за пчелите така и за луѓето. Медот кој по природа е хигроскопна материја под влијание на влагата може да скисне а таквиот мед може да предизвика појава од ноземоза кај пчелите. Токму од овие причини

јас фолијата ја ставам на крајот од јануари или со појавата на првото легло. Во мојот случај тоа го правам во некој топол јануарски ден кога правам зимски преглед каде прегледувам дали пчелните семејства имаат доволно храна и во исто време ја ставам фолијата. Јас сум поборник на топла и пропуслива покривка над пчелното клубе. Оваа покривка е доста корисна затоа што ја пропушта влагата да излегува надвор од кошницата а влагатаа е најголемиот непријател на пчелите во зимскиот период. Познато е дека едно пчелно семејство во текот на деноноќие одделува околу 80 милилитри на вода а истото пчелно семејство за период од еден месец одделува 2,5 литри вода.

Важно е да се напомене дека за време на зазимувањето на пчелните семејства се јавува еден парадокс. Пчелите подобро зимуваат во умерено студени зими отколку во топли зими но под еден услов за време на зимата да има неколку топли денови за прочистен лет на пчелите. Познато е дека влажноста на воздухот е пониска за време на постудените зими што поволно влиае на зимувањето на пчелите. При топла зима содржината на надворешната влага и таа во кошницата е скоро изедначен иста и нема можност за одведување на внатрешната влага надвор од кошницата. Влажноста влиае на медот

кој е хигроскопен и во зависност од влажноста на воздухот тој може да ја менува својата содржина на влага. Каде согласно испитувањето на Корш од Украина при надворешна влага во воздухот од 66% влажноста на медот во кошницата е 21,5% при надворешна влажност од 81 % влажноста на медот може да достигне околу 40%. Кога ќе заврши зимата пчелното семејство лесно ја решава влагата со вентилација, а во овој период топлината има решавачка улога за развојот на пчелното семејство. Токму затоа многу е важно пчеларот тогаш да ја стави полиетиленската фолија за да ја задржи топлината во семејството и

дополнително да се затопли пчелното друштво.

Со појавата на леглото треба да се обрне на влагата и температурата во околината на отвореното легло која треба да изнесува околу 35 степени целзиусови а влажноста од 70% пчелите. Пчелите имаат софистициран начин за микрорегулација на топлината и влажноста во кошницата. Пчелите регулацијата на температурата и влагата ја прават со внесување и складирање на нектар и вода во кошницата.

Во текот на зимата пчелите излетнички кои носат вода и полен при нагло заладување во текот на денот страдаат и истите се здрвуваат и не можат да се вратат во кошницата во овие услови добро е да се стави најлонска фолија врз клубето врз која се става поклопната даска. Треба да напоменеме дека фолија во пчелото семејство пожелно е да се стави третата декада на месец јануари а да се извади од кошницата во третата декада на месец април. Најлонската фолија ќе му помогне во задржување на топлината а капките вода ќе им помогнат во ублажување на потребата од вода на пчелите.

Со појавата на првото легло потребно е на пчеларникот да се постави хигиенско поило кое треба секогаш да е обезбедено со вода и истото да што е можно поблиску до пчелите. Добро е на пчеларникот да се има две поилки каде едната ќе има обична питка вода а другата поилка ќе има малку засолена вода затоа што солта има важна улога во развојот на леглото на пчелното семејство. Доволно е во засолената вода да се стави еден грам сол на еден литар вода. ●

Комбајн за моркови

Пишува: Деспина Крстевска

Морковот се вади кога коренот потполно ќе се развие и го достигне обликот и величината карактеристична за поедини хибриди. Вадењето на морковот треба да се изврши во фазата на технолошка зрелост, бидејќи таа е важна за подолгото чување. Доколку морковот не се извади во фаза на технолошка зрелост, можно е да дојде до повторна вегетација (ретровегетација), со самото тоа се намалува нутритивната вредност, приносот но и трајноста за негово подолго чување. Најстариот начин, но и

денеска понекогаш употребуван е начинот на изорување со обичен делумно адаптиран еднобразден плуг. Пред да се појават денешните комбајни за морков за вадење на морковот биле употребувани вадилки за компир, од кои се развиле комбајни за подкопување. На

помали површини и денес се користат вадилки за компир или посебни конструирани подкопувачи за подкопување на задебелениот корен. На поголеми површини, морковот се вади со комбајни за морков еднофазно или двофазно. Еднофазно вадење: Кај овој вид

на вадење на морков, работните делови на машината го креваат коренот заедно со земјата, на принципот на бесконечни ленти кои ги опфаќаат листовите заедно со коренот и потоа го потсекуваат коренот од остатокот на растението и го депонираат во дрвени бокс палети.

Технички карактеристики:
број на редови -1
прецизност на вадење: 98%
ефект на работа 0,08-0,12 ha/h
висина на подигнување на транспортерот 3,4m
ширина на траснпортерот 50cm
потребна сила на тракторот 80KS

Двофазно вадење: Кај овој вид на вадење најпрво во првата фаза се отстранува само лисната маса а потоа во втората фаза со вадилка се вади само коренот. Овој начин на вадење на морковот е практикува само на суво време и умерена влажност на почвата, за коренот да остане почист.

Вадилка за морков Dewulf P3B. За време на вадењето на морковот се користи еднофазна Dewulf P3B вадилка која се состои од подигнувач на лисна маса, валјак со гумени прсти за отстранување на земјата од коренот, роторно-летвирчарски механизам, траспортна лента за моркови.

Комбајн за коренест зеленчук, Alina Supernova, погоден е за големи површини на кои се одгледува зеленчук кои имаат голем принос. Овој влечен комбајн е компатибилен за трактори со минимум 80KS. Овој комбајн е опремен со нож за поткопување на морковите, кои потоа се извадени од земја со бесконечна лента каде со специјален нож се отстранува лисната маса а вибрационо исчистените плодови од земјата се транспортираат со бесконечна лента.

Услуги за членството

- Лобирање и застапување кај државните институции
- Редовно информирање за состојбите во земјоделството
- Информации за:
 - ✓ Директна финансиска поддршка во земјоделството;
 - ✓ Национална програма за рурален развој;
 - ✓ ИПАРД - програмата;
 - ✓ Огласи за закуп на земјоделско земјиште;
- Информирање и можност за учество на: обуки, саеми, студиски патувања и други настани што ги организира НФФ
- Бесплатна годишна претплата на единственото земјоделско списание во Македонија – Моја Земја и пристап до регионалното земјоделско списание на албански јазик - Toka Ime.
- Информирање по СМС за рокови за субвенциите, повици за ИПАРД и Национална програма за рурален развој, како и за активности на НФФ
 - ✓ Подготовка на апликации за добивање на земјоделско земјиште во државна сопственост;
- Помош за Регистрација на земјоделци, здруженија и кооперативи
- Помош за подготовка на бизнис, маркетинг планови за земјоделски задруги;
- Помош при подготовка на проектни апликации за земјоделски здруженија
- ПР и комуникациски услуги
- Организација на Посети на Земјоделски Саеми
- Организација на Студиски патувања

ГОДИШНА ЧЛАНАРИНА:

ГРУПНО ЧЛЕНСТВО - 2000 ДЕНАРИ ИНДИВИДУАЛНО ЧЛЕНСТВО: 500 ДЕНАРИ

Национална Федерација на Фармери

Адреса ул. Гиго Михајловски бр.4-1/1, 1000 Скопје
кон. тел. 070 937 132
Email nff@nff.org.mk
Веб страна: www.nff.org.mk

Списанието "Моја Земја" е поддржано од проектот "Институционална поддршка на НФФ" поддржан од Шведската агенција за меѓународна соработка и развој – Sida и Шведската организација за развој We Effect. Sida и We Effect не се одговорни за презентираниите мислења во публикацијата. Авторите се одговорни за содржината.